

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ  
ім. В. Г. КОРОЛЕНКА  
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО  
ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ  
ПОЛТАВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО КРАЄЗНАВЦІВ  
ПОЛТАВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ  
УКРАЇНСЬКОГО ФОНДУ КУЛЬТУРИ  
ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ  
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОВАРИСТВА «ЗНАННЯ»

ТЕЗИ  
ДОПОВІДЕЙ І ПОВІДОМЛЕНЬ  
ДРУГОЇ ПОЛТАВСЬКОЇ НАУКОВОЇ  
КОНФЕРЕНЦІЇ  
З ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

## КАМПАНІЯ ПО ВИЛУЧЕННЮ ЦЕРКОВНИХ ЦІННОСТЕЙ 1922 р. НА ПОЛТАВЩИНІ

Внаслідок розрухи народного господарства, викликаной імперіалістичною і громадянською війнами та неврожаєм 1921 р., у ряді районів країни почався голод. Для порятунку голодуючого населення довелося піти на закупку великої кількості хліба за кордоном. Оплата рахунків за імпортоване продовольство в той час могла здійснюватись лише за валюту чи дорогоцінні метали.

З середини 1921 р. до партійних і державних органів, редакцій газет почали масово надходити листи трудящих, у яких порушувалось питання про необхідність використання для закупок продовольства також і певної кількості церковних цінностей. Ці пропозиції знайшли підтримку серед багатьох віруючих і частини духовенства. Зокрема, на Полтавщині за пожертвування на боротьбу з голодом церковних коштовностей висловились архієпископ Лубенський Олександр, протоієрей з Ромен Благочинний, священник с. Римарівки Гадяцького повіту І. В. Назарський та чимало інших представників духовенства і релігійних общин.

На жаль, Радянський уряд не виявив належної гнучкості у таксму складному питанні, як використання церковного майна для закупки хліба. 27 лютого 1922 р. ЦВК РРФСР видав декрет про примусовий порядок вилучення церковних цінностей. Подібний правовий акт — «Про передачу церковних цінностей у фонд допомоги голодуючим» був прийнятий 8 березня 1922 р. ВУЦВК.

На початку квітня 1922 р. розпорядженням президії Полтавського губвиконкому було створено губернську комісію по вилученню церковних цінностей. До її складу увійшли представники губернского комітету допомоги голодуючим і фінансового відділу Г. І. Слуцький, В. Н. Габестро, Н. І. Сметаніч, В. П. Баталін, М. Н. Дубінін. Очолив комісію начальник губвідділу ДПУ Е. Лінде. Свою роботу комісія розпочала 22 квітня 1922 р. Від місцевих Рад комісія отримала копії описів церковного майна та договорів з общинами віруючих, в користуванні яких перебували молитовні приміщення.

Комісія нерідко вдавалась до репресій щодо осіб, які ухилялися від здачі церковних цінностей. Так, перед судом ревтрибуналу за приховування описів майна церков постанали 18 свяще-

ників Полтави, за нестачу цінностей — староста церкви с. Байрак Полтавського повіту та ще ряд осіб. Грубо порушувались положення декрету про можливість заміни культових предметів із золота, срібла ломом дорогоцінних металів, про передачу найбільш цінних з них в історико-культурному відношенні до музеїв тощо.

У зв'язку з цим почастишали випадки протидії діяльності комісії з боку населення, приховування церковних реліквій. Зокрема, в ряді сіл Миргородського, Конградського, Лохвицького повітів відбулися сходи, на яких населення осудило вилучення церковних цінностей. В с. В'язовому Лубенського повіту подібний схід закінчився арештом уповноваженого губернської комісії по перевірці справи допомоги голодуючим М. І. Середи. Зволікали з вилученням цінностей у Зінківському, Гадяцькому та інших повітах.

Під тиском невдоволення віруючих Полтавський губвиконком змушений був внести ряд змін у порядок вилучення церковних цінностей. Зокрема, місцеві органи влади почали створювати повітові комісії по здійсненню цієї кампанії з вилученням представників громадськості. До складу губернської комісії були включені експерти по визначенню музейної цінності культових речей — співробітники Центрального пролетарського музею Полтавщини К. В. Мощенко і Н. Я. Рудинський. Значного розмаху набула відповідна агітаційно-пропагандистська робота партійних організацій Полтавщини.

Кампанія по вилученню церковних цінностей завершилась у Полтаві 22 травня, а у повітах 15 червня 1922 р. За даними голови губвиконкому Я. Н. Дробніса, на той час у губернії з ризниць церков і монастирів було конфісковано близько 200 пудів золота, срібла та інших дорогоцінностей. Безумовно, це був вагомий внесок у фонд допомоги голодуючим. Разом з тим, у ході проведення цієї кампанії загинуло чимало цінних зразків культурно-історичної спадщини культового походження. Грубе адміністрування з боку властей нерідко породжувало антирадянські настрої серед духовенства і частини віруючих.

## З М І С Т

Стор.

### Наш край у минулому

|                                                                                                                    |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Кравченко П. А. Світоглядні ідеї філософської епістолярії                                                          | 4  |
| Г. С. Сковороди 1785—1794 рр.                                                                                      | 6  |
| Авдеева М. О. Твір О. М. Радичева на Полтавщині                                                                    | 7  |
| Гейдельберг М. Б. Кілька слів про козацькі топоніми                                                                | 9  |
| Лахижа М. І. Розвиток чумацтва на Полтавщині                                                                       | 10 |
| Реверук В. Я. Із історії забудови Полтави на початку XIX ст.                                                       | 12 |
| Гладиш К. В. Перші будівничі губерньського міста                                                                   | 13 |
| Казьмирчук Г. Д., Сілкін А. В. Декабристи Борисови і Полтавщина                                                    | 15 |
| Іванюк Я. Г. М. І. Муравйов-Апостол і міргородські просвітителі                                                    | 17 |
| Аббасов А. М. Воронезький край і Полтавщина                                                                        | 18 |
| Якименко М. А. Міграційні рухи на Полтавщині епохи капіталізму: причини, зміст і наслідки                          | 20 |
| Год Б. В. Міста та промисловість Полтавщини напередодні революції 1905—1907 рр.                                    | 21 |
| Тронько Т. В. До класифікації селянських приговорів на Полтавщині у 1905—1907 рр.                                  | 23 |
| Пантелеймоненко А. О. Діяльність дрібних сільськогосподарських товариств на Полтавщині (кінець XIX—початок XX ст.) | 25 |
| Аліман М. В. Розвиток споживчої кооперації на Полтавщині в дожовтневий період                                      | 28 |

### Полтавщина радянська

|                                                                                                                           |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Рафальський І. О. До характеристики двовладдя і соціал-демократичних організацій у Полтаві (березень 1917 р.)             | 29  |
| Епштейн А. І. Діяльність П. І. Свистуна на Полтавщині                                                                     | 31  |
| Тригуб П. М. Вибори до Рад Полтавщини навесні 1920 р.                                                                     | 33  |
| Єрмак О. П. Проведення перепису населення 1920 р. на Полтавщині                                                           | 34  |
| Бака М. В. До питання про економічне становище Полтавщини після закінчення громадянської війни                            | 36  |
| Гонтар О. В. Міські Ради Полтавщини в 20-ті роки                                                                          | 38  |
| Лобач К. В. Регулювання ринку на Полтавщині в перші роки непу                                                             | 40  |
| Пашенко В. О. До питання про утворення української автокефальної православної церкви                                      | 42  |
| Лаврик Г. В. Кампанія по вилученню церковних цінностей 1922 р. на Полтавщині                                              | 44  |
| Івашченко С. Б. Діяльність профспілок по поліпшенню матеріального становища робітників Полтавщини в I половині 20-х років | 129 |

|                                                                                                                                    |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Горашочок В. Я. Організація державної допомоги безробітним Полтавщини в 20-і рр.                                                   | 45 |
| Бойко М. К. Соціальна структура міського населення Полтавщини за даними перепису 1923 р.                                           | 47 |
| Григорчук П. С., Лойко О. Г. Полтавська губернія 1925 р. у статистичних даних                                                      | 48 |
| Марочко В. І. Голод на Полтавщині 1932—1933 рр.: причини та наслідки                                                               | 50 |
| Назаренко М. І. Події Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. у документах партійного архіву Полтавського обкому Компартії України | 52 |
| Євселевський Л. І. Кременчуцька дивізія народного ополчення в боях за місто                                                        | 53 |
| Жученко В. С. Промисловість Полтавщини в 50—60-і рр.                                                                               | 55 |
| Жученко Л. В. Сільське господарство Полтавщини в 50—60-х рр.                                                                       | 57 |
| Єгоричева С. Б. З досвіду роботи Полтавського раднаргоспу (1960—1963 рр.)                                                          | 58 |
| Міліхін М. М. Досвід і проблеми впровадження наукової організації праці на промислових підприємствах Полтавщини в 70—80-ті роки    | 60 |
| Ковпак Л. В., Нестуля Л. А. Багатотиражна преса Полтавщини про життя трудових колективів області (1985—1990 рр.)                   | 61 |
| Кононенко В. В. Преса ФРН про сучасні зв'язки між Полтавою і Фільдерштадтом                                                        | 63 |

### Археологія Полтавщини

|                                                                                               |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Супруненко О. Б. Археологічні дослідження В. М. Щербаківсько-го на Полтавщині                 | 66 |
| Гавриленко І. М., Гольник Л. В. Проблеми та завдання обліку пам'яток археології на Полтавщині | 67 |
| Суховська І. В. До питання про територію найдавніших полтавських поселень                     | 69 |
| Бовкун І. В. Про пам'ятки бойдарихинської культури нижнього Повискля                          | 70 |
| Гейко А. В., Гавриш П. Я. Селища скіфського часу на Полтавщині                                | 72 |
| Кулатова І. М. Городище скіфського часу поблизу Клепачів                                      | 73 |
| Гавриш П. Я. Оборонні споруди кишівського городища                                            | 75 |
| Бровко Н. Д. Робота археологічних гуртків Полтавської обласної станції юних туристів          | 77 |

### Охорона пам'яток історії

|                                                                                                                                                                    |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Жук В. Н. Скарби Полтавського древлєсховища                                                                                                                        | 80 |
| Данилюк Ю. З. Архівно-слідчі матеріали періоду 30—40-х і початку 50-х років як історичне джерело (на матеріалах фондів правоохоронних органів Полтавської області) | 82 |
| Кот С. І. Документи ЦДАЖР УРСР про евакуацію музейних установ Полтави на початку Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.                                           | 83 |
| Бабенко Л. Л. С. А. Таранушенко — дослідник і охоронець пам'яток Полтавщини                                                                                        | 85 |

|                                                                                                                                                             |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Нестуля О. О. До питання про створення і діяльність Полтавської<br>окопункної комісії охорони пам'яток культури і природи                                   | 87 |
| Меркотун І. П. Антирелігійна кампанія кінця 50-х — початку<br>60-х років і історико-культурна спадщина Полтавщини                                           | 88 |
| Лобурець В. Є. Полтавське наукове товариство краєзнавців                                                                                                    | 89 |
| Войналович В. А. Увічнення жертв незаконних репресій 20—40-х<br>— початку 50-х років як один з напрямків розвитку історичного<br>краєзнавства на Полтавщині | 91 |
| Коваленко Г. М., Хомяч Л. О. Про зміни ексноміко-географічного<br>положення м. Полтави                                                                      | 93 |

### Створення і діяльність музеїв

|                                                                                                                    |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Білоус Г. П. Полтавському краєзнавчому музею — 100 років                                                           | 96  |
| Малич М. І. Музей історії Полтавського державного педагогічного<br>інституту імені В. Г. Короленка (довоєнні роки) | 98  |
| Бондарчук А. В., Заштовт Т. В., Бажан В. В. Історія вузу — на-<br>ша скарбниця                                     | 100 |
| Головко М. В. З історії створення громадських музеїв на Пол-<br>тавщині                                            | 101 |
| Бортник Л. А., Корнілова В. О. Становлення і розвиток шкільних<br>музеїв у 1970—1980 рр. на Україні                | 103 |

### Питання розвитку освіти та методичні проблеми краєзнавства

|                                                                                                                                |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Денисовець П. М. З історії середньої освіти у XVIII ст.                                                                        | 106 |
| Цехмістро Н. Я. До питання про розвиток народної освіти на<br>Полтавщині (XVIII—поч. XIX ст.)                                  | 108 |
| Кузін В. В. Із історії Полтавської 1-ї чоловічої гімназії                                                                      | 111 |
| Пустовіт Т. П. Церковнопарафіальні школи на Полтавщині                                                                         | 111 |
| Діптан І. І. З історії діяльності Полтавської «Ліги порятунку<br>дітей»                                                        | 113 |
| Гавриш Р. Л. Шкільне будівництво на Полтавщині в 20—30 рр.                                                                     | 115 |
| Демиценко Т. П., Гоженко Л. І. До питання про перебудову<br>шкільної освіти на Полтавщині                                      | 116 |
| Лазоренко Л. О., Шевченко Л. С. Використання місцевого мате-<br>ріалу в процесі викладання економічних наук                    | 118 |
| Киридон А. М., Шулик І. І. Використання місцевого матеріалу в<br>процесі викладання політичної історії XX ст.                  | 120 |
| Булда А. А. Методичні проблеми використання краєзнавчого ма-<br>теріалу при викладанні шкільного курсу «Людина і суспільство»  | 121 |
| Самойленко Н. І. Використання краєзнавчого матеріалу при ви-<br>вченні історії країн Сходу у шкільному курсі новітньої історії | 123 |
| Жигилій Н. В., Степаненко М. І. Роль І. П. Котляревського<br>в унормуванні української літературної мови                       | 125 |
| Степаненко М. І. Погляди Панааса Мирного на рідну мову                                                                         | 126 |